

Династија Анђела (1185-1204)

Summary :

После Дука и Комнина, породица Анђела је трећа византијска династија која је имала презиме. Реч је о роду који се релативно касно појавио и пробио у врхове ромејске аристократије. Константин Анђео, родоначелник ове породице, био је незнатног порекла и потицао из малоазијског града Филаделфије. Захваљујући пре свега својој лепоти, он се оженио ћерком цара Алексија I Комнина и тако је отпочео успон породице Анђела. Већ његови унуци Исак и Алексије били су византијски цареви. Династија Анђела владала је Византијом од 1185. до 1204, а једна њена грана је после пада Цариграда основала Епирску државу и њоме владала више од сто година

Other Names

Комнин, Дука

Main Role

династија

1. Аристократски род Анђела

Византијски аристократски род чији је родоначелник Константин Анђео који је потицао из малоазијског града Филделфије. Успон овога рода је занимљив како историјски тако и социолошки зато што се одиграо веома брзо у време аристократизације Византијског царства, када је порекло имало велику, чак и одлучујућу улогу. Анђели се за разлику од неких других ромејских породица нису истицали старином, па њихов род још у првој половини XII века није био много цењен. Свесни те чињенице, неки припадници породице Анђела су се у другој половини XII века радије потписивали много угледнијим презименом Комнин. Сматра се да презиме Анђео долази од речи *анђео* (гласник), али се доводи и у везу са топонимом Ангел или Агел, у области близу града Амиде у Месопотамији.¹

2. Лепи дошљак из Филаделфије

Филаделфија, град у малоазијској области Лидији, родно је место Константина Анђела, родоначелника будуће царске породице. Овоме дошљаку је у Цариграду пошло за руком да се негде између 1110. и 1115. године ожени Теодором, најмлађом ћерком цара Алексија I Комнина (1081-1118). Никита Хонијат истиче да је Константин водио порекло од простих и непознатих родитеља, али је имао изврстан стас и дивну спољашњост, што му је обезбедило наклоност византијске принцезе.² Ваља подсетити да је Теодора Комнина претходно била у браку са Константином Куртикисом. Константин Анђео је као царев зет добио дворско достојанство паниперсевастоипертата. Међутим, лепотана-Филаделфијца нису сматрали равним са осталим царевим зетовима који су били племенитијег порекла и носили више титуле. Чак је и сама Теодора испаштала због свог брака кој није био по вољи њених најближих, па је прављена разлика између ње и осталих царских кћери. То се изражавало чак и у ситницама, као што су, на пример, празнични поклони: на Теодорин рођендан сиротињи је дељено мање новца, жита и вина него на рођендане њених сестара, а такође на рођендан Константина Анђела мање него на рођендане осталих царевих зетова.³

Изгледа да је успон Константина Анђела био врло спор и тежак. Није познато да је играо било какву улогу за царева Алексија I и Јована II (1118-1143), него је тек за Манојла I (1143-1180) заузео прилично висок положај и више пута, мада не увек успешно, извршавао важне задатке војне природе. Тако је 1154. године, командујући византијском флотом у сукобу против Краљевине двеју Сицилија, пренебрегао цареву наредбу да сачека појачање, и не само доживео пораз него и био заробљен.⁴ Захваљујући Константину Анђелу каријеру су направила и његова браћа Никола, Јован и Михаило.

Династија Анђела (1185-1204)

У браку са Теодором Комнином Константин Анђео је имао синове Константина, Јована, Алексија, Андроника и Исака. Упадљиво је да они носе типично комнинска имена, омиљена у овом царском роду. Најстарији од синова, Константин, врло брзо нестаје из извора, док од Јована потиче тзв. „епирска“ грана Анђела, а од Андроника „цариградска“. Четврти син, Алексије Анђео, повезан је са једним од највелелепнијих споменика византијске црквене уметности на Балкану, храмом Светог Пантелејмона у Нерезима код Скопља, подигнутим 1164. године.⁵

3. Цариградска грана Анђела

Од петорице синова Константина Анђела и Теодоре Комнине најјачи траг у историји оставили су Јован и Андроник. Они су 60-их и 70-их година XII века учествовали у неким војним походима како на Балканском полуострву тако и Малој Азији. У судбоносној бици код Мириокефалона, 1176. године, браћа Јован и Андроник Анђели командовали су претходницом и успешно су провели своју војску кроз тешке мириокефалонске кланце, али је познато да се овај сукоб завршио потпуним поразом византијске војске. Следеће 1177. Андроник Анђео је учествовао у посланству јерусалимском краљу Балдуину IV (1174-1185). Он се показао мање способним од старијег брата Јован Анђела. Године 1179. Манојло I га је са најбољим одредима послао да ратује против Селцука, али он не само да ништа није урадио него је чак дозволио да непријатељи изврше ноћни препад и разбију његове војнике, док је он неславно побегао. Цар је желео да свог течу Андроника Анђела понизи тако што ће га обући у женску одећу и провести градским улицама, али је у последњем тренутку одустао од планираног.⁶ Андроник Анђео није дочекао долазак својих синова на византијски престо.

Род Анђела је дошао у сукоб са царем Андроником I Комнином (1183-1185) који је ослепео чак тројицу од шесторице синова Андроника Анђела. Међутим, преврат у септембру 1185. учинио је крај страховлади Андроника I Комнина и довео на престо сина Андроника Анђела, Исака II Анђела (1185-1195, 1203-1204). Занимљиво је напоменути да се породица Анђела нашла у првим редовима у борби против антиаристократске политике Андроника I Комнина, па је стога убрала и главне плодове стечене победе.

3.1. Царева у Константинопољу

За разлику од Андроника I Комнина, који се енергичним и насилничким мерама, борио против девијација у византијском друштву, Исаак II Анђео је пустио да све иде својим током. Старе болести Царства, у доба Комнина прекривене спољашњим сјајем њихове моћи, избиле су на површину и разоткриле дубину кризе у којој се Византија налазила. Нико више није покушавао да стане на пут злоупотребама у централној и провинцијској управи. Продавање положаја, подмићивање чиновника, уцењивања скупљача пореза постали су свакодневна појава. За цара Исака II говорило се да продаје чиновничке положаје као поврће на пијаци.⁷ У његово време долазило је до веома честих узурпација царске власти, појаве скоро непознате у византијској историји XII века. Тако се историјско дело Никите Хонијата, главног извора за ову епоху, из победоносног хвалоспева великим царевима династије Комнина лагано претвара у жалосну хронику преврата, понижавајућих неуспеха и разноликих недаћа династије Анђела.

За време владавине Исаковог старијег брата Алексија III Анђела (1195-1203) прилике су се још више погоршале. Становништво је пропадало од прекомерних намета, јер су се потраживања државе намножила, а и злоупотребе пореских чиновника повећале. Велике количине новца трошене су на безбрижном двору, огромне своте исплаћиване су страним владарима, чију је наклоност слаба цариградска влада покушавала да на тај начин придобије. Алексије III је типичан производ овог доба опадања у чијој личности се крајње властољубље спојило са кукавичком слабошћу.⁸ Он се у више наврата сасвим удаљио од идеала византијског василевса. У изворима је забележено да је боловао од костобоље која га је у више наврата приморала да лежи у кревету јер није могао да хода.⁹

Византијско царство, које је за време Исака II, иако слабо и нездраво, донекле одржавало своје позиције, у време његовог брата Алексија III изгубило је последњу отпорну снагу. Из године у годину све се јасније испољавало његово унутрашње опадање, а и у спољној политици преврат из 1195. имао је далекосежних последица. Позиције

Династија Анђела (1185-1204)

Византије су ослабиле у односу на јужнословенске суседе Бугаре и Србе.

Везе између провинција и престонице, које већ одавно нису биле особито чврсте, временом су прерасле у тешко премостив јаз. Штавише, за владе Алексија III долази до јачања центрифугалних сила у Царству, до опадања општер на рачун провинцијског патриотизма и до појаве феудалног растакања државе, односно до феномена обласних господара који су одбијали да признају власт василевса у Цариграду.

После познатих догађаја, везаних за одлазак Алексија (IV) Анђела на Запад, долазак крсташа пред Цариград у лето 1203, неславно бекство Алексија III из престонице, прво крсташко освајање мегалополиса на Босфору, вишемесечну напетост око исплате обећане награде латинским ритерима и преврат унутар града (јануар 1204), у којем су смрт нашли Алексије IV и Исак II, дошло је до крсташког освајања Цариграда и рушења Византијског царства у априлу 1204. године. На тај начин је била окончана владавина "цариградске" гране династије Анђела, упркос каснијим покушајима Алексија III да се у смутним временима прве деценије XIII века некако умеша у борбу за византијско наслеђе.

У историји Византијског царства династија Анђела одиграла је веома значајну, мада и сасвим негативну улогу, припремивши пут првом паду Цариграда. Један од старих истраживача је записао да никад није било неплоднијег и неспособнијег царског рода од породице Анђела.¹⁰ Ова оцена, коју су на различите начине понављали и сви каснији истраживачи, потпуно је оправдана уколико је реч о „цариградској“ грани Анђела - о царевима Исаку II и Алексију III, и о њиховом оцу, Андронику Анђелу, као и Исаковом сину Алексију IV. Тако негативна оцена, коју је досадашња историографија изнела о овом царском роду, тешко да може доживети неку озбиљнију ревизију.

4 Епирска грана Анђела

За разлику од Андроника Анђела, његов старији брат Јован је не само дочекао преврат из 1185. године него је у њему учествовао и добио титулу севастократора, а затим, дочекавши дубоку старост, играо важну улогу за владе синоваца Исака II и Алексија III. Штавише, у преврату 1185, док се Исак колебао да ли да узме царску круну коју му је народ понудио, Јован је скинуо капу и молио да њему ставе дијадему "при чему је показивао на своју голу лобању и на ћелу која је сијала као пун месец."¹¹ Међутим, житељи Цариграда су после мучне владе Андроника I Комнина били неповерљиви према старцима и нису изашли у сусрет Јовановој жељи.

Сматра се да је севастократор Јован Анђео преминуо око 1200. године, али је сигурно да није дочекао успон својих синова у епирској држави која је настала на рушевинама Византијског царства. Њен оснивач и први владар (1205-1215) био је Михаило Анђео, ванбрачни Јованов син. Михаило I Анђео је успео да прошири државу тако што је 1212. освојио Ларису, а затим од Млечана преотео луку Драч и острво Крф. Наследио га је полубрат Теодор I Анђео Дука Комнин (1215-1230), за чије владе је епирска држава досегла свој највећи обим. Већ на почетку владе 1217. он се прославио заробљавањем латинског цара Петра Куртенеа у албанским кланцима. Ускоро је почео борбу против Солунске краљевине, латинске државе коју је основао Бонифације од Монферата. Пошло му је за руком да 1224/5. или 1227. заузме Солун, некадашњи други град Византијског царства, и ту га је за цара крунисао охридски архиепископ Димитрије Хоматијан. Тако се Теодорова власт простирала од Јадранског до Егејског мора, обухватајући сем старог подручја епирске државе, Тесалију и знатан део Македоније. Када је 1225. освојио Једрене чинило се да ће епирска држава, а не Никејско царство, добити битку за обнову Византије. Међутим, Теодора I Анђела је поразио и заробио бугарски цар Иван Асен (1218-1241) у бици код Клокотнице на Марици у пролеће 1230. године. После овог догађаја Солунско царство се распало на неколико самосталних области које почињу да живе одвојеним животом.

Теодора I је у Солуну наследио млађи брат Михаило Анђео (1230-1237), а затим и Теодоров син Јован Анђео (1237-1244). На другој страни, у Епиру је власт узео Михаило II Анђео (1230-1268), ванбрачни син Михаила I. Пошто је у међувремену веома ојачало Никејско царство и проширило своје поседе у Европи, цар Јован III Дука Ватац (1221-

Династија Анђела (1185-1204)

1254) је 1242. приморао Јована Анђела у Солуну да се одрекне царске титуле, али му је дозволио да задржи титулу деспота коју су раније носили владари епирске државе. Јована је у Солуну наследио брат Димитрије Анђео (1244-1246) за чије владе су никејски одреди заузели град Светог Димитрија.

После смрти деспота Михаила II Анђела (1268) долази до одвајања Тесалије од Епира и у обе државице су на власти били представници породице Анђео. Власт у Епиру је узео деспот Нићифор I Анђео (1268-1290), син Михаила II, а власт у Тесалији севастократор Јован I Анђео (1268-1289), ванбрачни син Михаила II. Нићифора I је у Епиру наследио син Тома Анђео (1290-1318), а Јована I у Тесалији најпре синови Теодор и Константин Анђели (1289-1303), а затим и унук, Константинов син, Јован II Анђео (1303-1318). Догодило се да су исте 1318. године угасиле обе владарске династије Анђела: у Епиру смрћу Томе Анђела, а у Тесалији смрћу Јована II Анђела.

5. Закључење

За разлику од „дариградске“ гране Анђела, која је владала Византијом непуних двадесет година (1185-1204), „епирска“ грана се показала знатно способнијом. Она је била кадра да у тешким временима после 1204. године образује државу и да њома влада, пролазећи успоне и падове, нешто више од једног столећа (1205-1318).

Као што су се некада представници рода Анђела дичили презименом Комнин и Дука, тако су у XIII веку именом Анђела поносили чланови рода Палеолога, последње византијске династије. И, на крају, подсетимо се да су унуци Константина Палеолога, родоначелника породице, били византијски цареви у Цариграду (Исак II, Алексије III) и касније цареви у Солуну (Теодор I, Манојло), а царску круну носио је и његов праунук Алексије IV. Мужеви Константинових праунука су били византијски цар Алексије V Дука Мурзуфл, затим оснивач Никејског царства Теодор Ласкарис (1204-1221), немачки владар Филип Швапски, српски велики жупан Стефан Немањић.

1. Kazhdan Al. sv. "Angelos", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, I, ed. Kazhdan Al, (New York – Oxford 1991), p. 94-95. *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, I (Wien 1976), № 149-224, p. 12-2.
2. Nicetae Choniatae *Historia* I, ed. J. A. van Dieten (Berolini 1975), p. 95.
3. Miklosich, F. – Miller, J. (ed.), *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana* V (Vindobonae 1887), p. 374-375..
4. *Ioannis Cinnami rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*, ed. A. Meineke (Bonnae 1836), p. 119; Nicetae Choniatae *Historia* I, ed. J. A. van Dieten (Berolini 1975), p. 96..
5. Sinkević, I., *The Church of St. Panteleimon at Nerezi. Architecture, Programme, Patronage* (Wiesbaden 2000), p. 4ff
6. Nicetae Choniatae *Historia* I, ed. J. A. van Dieten (Berolini 1975), p. 196
7. Nicetae Choniatae *Historia* I, ed. J. A. van Dieten (Berolini 1975), p. 444..
8. Ostrogorsky, G., *Byzantinische Geschichte 324-1453* (München 21996) p. 350.
9. Nicetae Choniatae *Historia* I, ed. J. A. van Dieten (Berolini 1975), pp. 496-497.
10. Lebeau, Ch., *Histoire du Bas Empire*, vol XX (Paris 1776) p. 121.
11. «συνεστῶς δὲ ὁ δηλωθεὶς ἄνωθεν Δούκας τὸν πῖλον τῆς κεφαλῆς ἄφελός μενος ἐαυτῷ περιθέσθαι ἰκέτευε τὸ διὰ δῆμα, ἐπιλωμέων

Династија Аηηελα (1185-1204)

τριχῶν προδεικνύς κρανίον καὶ τὴν φαλάκραν ὡς πλησί φωτον σελήνην ὑπερφάγουσαν. ὁ δ' ὅχλος ἀπηνάινοντο φάσκοντες μηκέτι γέροντα ἄρχειν βούλεσθαι ἢ βασιλεύειν ἐπ' αὐτοῦς. πολλῶν γὰρ ἐμφορηθῆναι κακῶν ἐκ τοῦ πολιοῦ τριχῶς Ἀνδρονίκου καὶ δι' αὐτὸν μισεῖν τε καὶ ἀποστρέφασθαι πάντα σοροδαίμονα καὶ πολυετῆ ἄνθρωπον, καὶ μάλιστ' αἰκαθεμιέον ἔχει τὸ γέροντον διχῆ.» Nicetae Choniatae *Historia* I, ed. J. A. van Dieten (Berolini 1975), p. 345.

Bibliography :

	Miklosich F., Müller J. , <i>Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana I-VI</i> , Vienna 1860-1890
	Polemis D. , <i>The Doukai. A Contribution to Byzantine Prosopography</i> , London 1968, University of London Historical Studies 22
	Γεώργιος Ακροπολίτης , <i>Χρονική Συγγραφή</i> , Heisenberg, A. – Wirth, P. (eds), <i>Georgii Acropolitae Opera I (αναθ. P. Wirth)</i> , Stuttgart 1978
	Nicol D.M. , "The Fourth Crusade and the Greek and Latin Empires, 1204-1261", <i>Cambridge Medieval History IV, I</i> , 1966, 275-330
	Νικήτας Χωνιάτης , <i>Χρονική Διήγησις</i> , van Dieten, J.A. (ed.), <i>Nicetae Choniatae Historia</i> , Corpus Fontium Historiae Byzantinae 11, Berlin – New York 1975
	Ahrweiler H. , <i>Byzance et la mer. La marine de guerre, la politique et les institutions maritimes de Byzance au VIIe-XVe siècles</i> , Paris 1966
	Nicol D.M. , <i>The Despotate of Epiros</i> , Oxford 1957
	Brand C.M. , <i>Byzantium confronts the West, 1180-1204</i> , Cambridge 1968
	Gill J. , <i>Byzantium and Papacy 1198-1400</i> , New Brunswick – New Jersey 1979
	Nicol D.M. , <i>Byzantium and Venice. A study in diplomatic and cultural relations</i> , Cambridge 1988
	Χριστοφιλοπούλου Α. , <i>Εκλογή, αναγόρευσις και στέμμις του βυζαντινού αυτοκράτορος</i> , Αθήνα 1956
	Βαρζός Κ. , <i>Η γενεαλογία των Κομνηνών I-2</i> , Θεσσαλονίκη 1984, Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται 20
	<i>Σύνοψις Χρονική</i> , Σάθας, Κ.Ν. (επιμ.), <i>Ανωνύμου Σύνοψις Χρονική</i> , Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη 7, Βενετία 1894
	Ιωάννης Κίνναμος , <i>Επιτομή</i> , Meineke, A. (ed.), <i>Ioannis Cinnami historiarum libri septem</i> , Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn 1836
	Νικήτας Χωνιάτης , <i>Λόγοι και Επιστολαί</i> , van Dieten, J.A. (ed.), <i>Nicetae Choniatae Orationes et Epistulae</i> , Corpus Fontium Historiae Byzantinae 3, Berlin – New York 1972
	Vryonis S. , <i>The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century</i> , Berkeley – Los Angeles – London 1971
	Μιχαήλ Χωνιάτης , <i>Επιστολαί</i> , Kolovou, F. (ed.), <i>Michaelis Choniatae epistulae</i> , Corpus Fontium Historiae Byzantinae 41, Berlin – New York 2001

Династија Анђела (1185-1204)

	Day G.W. , <i>Genoa's Response to Byzantium, 1155-1204. Commercial Expansion and Factionalism in a Medieval City</i> , Urbana – Chicago 1988
	Angold M. , <i>The Fourth Crusade. Event and Context</i> , London 2003
	Cognasso F. , "Un imperatore bizantino della decadenza: Isacco II Angelo", <i>Bessarione</i> , 1915, I-II, 29-60; III-IV, 247-289
	Каждан А. П. , <i>Два дня из жизни Константинополя</i> , Москва 2002, Византийская библиотека, СПб., Алетейя
	Юзбашян К. Н. , <i>Классовая борьба в Византии в 1180-1204 гг. и четвертый крестовый поход</i> , Ереван 1957
	Madden Th. F., Queller D.E. , <i>The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople, 1201-1204</i> , 2nd ed., Philadelphia 1997
	Radić R. , "Oblasni gospodari u Vizantiji krajem XII i u prvim decenijama XIII veka (Regional lords in the Byzantine Empire at the end of 12th and the first decades of the 13th century)", <i>Zbornik radova Viyantološkog instituta</i> , 24-25, 1986, 151-289
	Sinkević I. , <i>The Church of St. Panteleimon at Nerezi. Architecture, Programme, Patronage</i> , Wiesbaden 2000
	Nicol D.M., Nicol D. , <i>The Despotate of Epiros 1267-1479 A Contribution to the History of Greece in the Middle Ages</i> , Cambridge 1984
	Ferjančić B. , <i>Tesalija u XIII i XIV veku</i> , Beograd 1974
	Ostrogorsky G., Ostrogorsky G., Ostrogorsky G. , "Vozvyšenie roda Angelov", <i>Jubilejnyj sbornik Russkogo arheologičeskogo obščestva v Korolovstve Jugoslavii</i> , Beograd 1936), Beograd 1936, 111-129

Sources

Ioannis Cinnami rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum, ed. A. Meineke (Bonnae 1836).

Nicetae Choniatae Historia I-II, ed. J. A. van Dieten (Berolini 1975).

Nicetae Choniatae Orationes et epistulae, ed. J. A. van Dieten (Berolini 1972) .

Michaelis Choniatae Epistulae, ed. F. Kolovou (Berolini et Novi Eboraci 2001).

M. Treu (ed.), «Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres», in: *Programm Friedrichs - Gymnasium* (Breslau 1892) pp. 1-50.

Georgii Acropolitae Opera, I, ed. A. Heisenberg, corr. P. Wirth (Stuttgart 1978).

Σάθας, Κ. Ν., *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη* VII, (Βενετία - Παρίσι 1894).

Schreiner, P. (ed.), *Die byzantinische Kleinchroniken* I (Wien 1975).

Династија Анђела (1185-1204)

G. Villehardouin, *La conquête de Constantinople I-II*, ed. E. Faral (Paris 1973).

Robert de Clari, *La conquête de Constantinople*, ed. P. Charlot (Paris 1939).

Gunther von Pairis, *Hystoria Constantinopolitana*, ed. P. Ort (Hildesheim – Zürich 1994).

Partitio terrarum Imperii Romaniae, ed. A. Carile (Studi Veneziani 7, Venezia 1965), pp. 125-305.

Miklosich, F. – Miller, J. (ed.), *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana V* (Vindobonae 1887).

Chronological Table

између 1110 и 1115: Женидба Константина Анђела и Теодоре Комнине.

1185-1204: Династија Анђела на византијском престолу.

1204: крсташко освајање Цариграда.

1205: Образовање Епирске државе.

1224/1225. или 1227: Теодор Анђеосваја Солун и крунише се за цара.

1230: Битка код Клокотнице.

1242: Јован Анђеосе одриче царске титуле и задржава титулу деспота.

1318: изумирање династије Анђела у Епиру и Тесалији.